

Віра Купрас,
Комунальний заклад
освіти
«Навчально-
реабілітаційни
й центр №12»
ДОР

[orcid.org/0000-0003-
0672-0431](https://orcid.org/0000-0003-0672-0431)

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ РОБОТИ ТИФЛОПЕДАГОГА

У статті розкрито особливості застосування в системі роботи тифлопедагога корекційно-розвиткових технологій. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти в Україні фахівці ведуть пошук ефективних технологій, які допоможуть зміцнити здоров'я дітей з порушеннями зору, відновити їх працездатність, сприяти їх успішній інтеграції в суспільство. Діти з порушеннями зору мають особливі потреби як медичного, так і психологічного плану. Обґрунтовано вибір інноваційних освітніх технологій: технології проектів, диференційованого підходу, інформаційно-комунікативних та здоров'язбережувальних технологій.

Ключові поняття: корекційно-розвиткова робота, діти з порушеннями зору, інноваційні технології, тифлопедагог, технології проектів, технології диференціального підходу, інформаційно-комунікативні технології, здоров'язбережувальні технології.

Постановка проблеми. Через зоровий аналізатор мозок людини отримує знання про предмети та явища навколишнього світу. Особливо важливого значення для дитини у процесі шкільного навчання набувають зорово - просторові уявлення, оскільки опанування читання, вивчення цифр, орієнтація у зображеннях, у друкованих виданнях передбачає певний рівень їх розвитку [4, с.265].

Сучасне суспільство висуває підвищені вимоги до рівня освіченості дитини, а практики наполегливо шукають способи підвищення якості життя дітей із порушеннями зору та забезпечення їх гармонійного розвитку. З огляду на це фахівці розробляють такі ефективні технології, що допоможуть зміцнити здоров'я дітей із порушеннями зору, відновити їх працездатність, сприяти їх соціальній реабілітації й адаптації. Завдання це досить складне, і його виконання потребує спільних зусиль спеціальних педагогів, медиків, реабілітологів, оскільки діти з порушеннями зору мають особливі потреби як офтальмологічного, так і психолого-педагогічного плану.

Аналіз актуальних досліджень. На сучасному етапі розвитку

спеціальної педагогіки з'являється чимало досліджень, присвячених проблемам навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Теоретичні та практичні доробки з корекційно-розвиткової роботи з дітьми, що мають порушення зору, безпосередньо спираються на попередні наукові досягнення в галузі спеціальної педагогіки. До них, зокрема, можна віднести численні дослідження таких тифлопедагогів, як Л.С. Вавіна, Л.П. Григор'єва, М.І. Земцова, А.І. Зотова, В.В. Кобильченко, О.Г. Литван, І.С. Моргуліс, В.М. Ремажєвська, Т.П. Свиридчук, Є.П. Синьова, С.В. Федоренко та ін.

Відомі вчені-тифлопедагоги М.І. Земцова, В.І. Коваленко, В.С. Сверлов зазначали, що медичну реабілітацію не можна відокремлювати від соціальної та корекційно- реабілітаційної роботи [4, с. 265].

Зокрема, Б.К. Тупоногов розглядав корекцію як взаємопов'язаний процес навчання, виховання та розвитку і наголошував на корекційній спрямованості навчання [4, с. 266]. Характеризуючи специфічний зміст і засоби корекції у процесі наочного навчання, автор визначив головні напрями відповідної корекційної роботи: формування сенсорного досвіду, а також прийомів і способів розумової діяльності як взаємопов'язаних процесів [4, с. 266].

І.С. Моргуліс у своїх працях також обґрунтовував комплексний підхід у системі корекційно-реабілітаційної роботи: «не загальні закономірності обумовлюють побудову корекційної роботи, а специфічні особливості і зв'язки первинного порушення та вторинних відхилень диктують її необхідність, зміст, методи і засоби» [1, с. 35].

Л.І. Плаксіна створила власну модель корекційної роботи з дітьми, які мають косоокість та амбліопію, до структури якої додала психолого-педагогічну та медичну корекцію [3, с.6].

Водночас поза увагою вчених залишаються інноваційні корекційно-розвиткові технології в системі роботи тифлопедагога.

Мета статті – дослідити застосування ефективних інноваційних корекційно-розвиткових технологій у системі роботи тифлопедагога.

Виклад основного матеріалу. Зір має непересічне значення для психічного розвитку дитини, оскільки саме через зоровий аналізатор вона одержує найбільше вражень від навколишнього світу. Навчання та виховання дітей із вадами зору здійснюють на основі загальних принципів. Утім водночас їх навчання спрямовано на корекцію, відновлення та компенсацію порушених і недорозвинутих функцій, підготовку до життя у сучасному суспільстві. Отже, специфіка навчання таких дітей виявляється в урахуванні як загальних закономірностей, так і специфічних особливостей їх розвитку.

Світу, у якому живе і розвивається дитина з вадами зору, притаманне постійне оновлення інформації, він динамічний і мінливий, тож вона має навчитися ставити перед собою цілі, виявляти ініціативу, проектувати свою діяльність. У цьому контексті цілком очевидно, що вчителям-тифлопедагогам у процесі корекційно-реабілітаційної роботи необхідно вдаватися до сучасних освітніх технологій.

Сьогодні будь-який навчальний заклад відповідно до принципу автономії та варіативності має право конструювати педагогічний процес на основі відповідних ідей і технологій. З огляду на це постала необхідність оволодіти спектром інноваційних освітніх технологій, відтак застосовувати їх у практичній професійній діяльності.

На думку В. Седневої [3, с. 10], з урахуванням структури і складності психофізичного порушення та можливостей учнів можна виділити чотири варіанти навчання:

- загальноосвітня підготовка, яка передбачає: засвоєння змісту загальноосвітньої програми; формування навичок і вмінь; корекцію основних психічних функцій, рухової та емоційно-вольової сфери; розвиток умінь соціальної комунікації з іншими учнями та дорослими; профілактику вторинних відхилень у психофізичному розвитку; розвиток творчих здібностей;
- корекційно-розвивальне навчання, спрямоване на подолання труднощів, пов'язаних із соціальною ізоляцією, педагогічною занедбаністю, затримкою психічного розвитку; передбачає поглиблену роботу з корекції психічних функцій, пізнавальної

діяльності, навичок спілкування, розвитку умінь і навичок у процесі трудового навчання, формування компенсаторних способів діяльності через максимальне використання потенційних можливостей дитини;

- компенсаторно-адаптаційне навчання для дітей, які мають низькі навчальні можливості, виражені інтелектуальні порушення, відхилення в емоційно-вольовій сфері, комбіновані порушення розвитку;
- абілітаційне навчання, яке організовують за індивідуальними освітніми програмами різних варіантів залежно від патології, рівня розвитку дитини.

Завдання сучасного вчителя-тифлопедагога – підібрати тип навчання, актуальний і значущий для кожної дитини з вадами зору.

Слід зауважити, що завданням Нової української школи є виховання людини нової якості, яка здатна діяти самостійно, забезпечувати себе та інших, бути відповідальною за свою справу. З огляду на це вчитель-тифлопедагог насамперед має бути організатором і координатором навчального та корекційно-реабілітаційного процесу. Крім того, він повинен навчити дітей здобувати знання, об'єктивно оцінювати себе і власні можливості, працювати самостійно та відповідати за результати своєї праці.

Отже, система корекційно-розвиткової роботи тифлопедагога має включати такі прийоми і методи, що сприятимуть розвитку ключових компетенцій дітей, зокрема дослідницьких, соціально-особистісних, комунікативних, організаторських, особистісно-адаптивних та інформаційних. Учитель-тифлопедагог у своїй професійній діяльності може вдаватися до таких інноваційних освітніх технологій: технологія проектів, диференційованого підходу, інформаційно-комунікативні технології, здоров'язбережувальні технології.

Технологія проектів

За визначенням С. Сисоєвої, метод проектів є однією з педагогічних технологій, яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті і сприяє формуванню умінь адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини в сучасному суспільстві. Метод проектів як педагогічна технологія складається з певної кількості операцій, які виконують відповідні завдання.

Метою й завданнями методу проектів є:

- 1) створити умови під час корекційно-розвиткового процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня з вадами зору;
- 2) навчити учнів з вадами зору здобувати знання самостійно, застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;
- 3) сприяти учневі з вадами зору в здобутті комунікативної компетентності; тобто працювати в групах, рольової компетентності;
- 4) розширити коло спілкування дітей з вадами зору, знайомити їх з різними точками зору на одну проблему;
- 5) сприяти розвитку умінь учнів з вадами зору користуватися дослідницькими прийомами;
- 6) стимулювати інтерес до практичного застосування отриманих знань;
- 7) озброїти дитину інструментарієм для вирішення життєвих проблем;
- 8) розвивати логічне і креативне мислення;
- 9) стимулювати ініціативність, рішучість, навички співробітництва.

Робота у проекті розпочинається із чіткого формулювання мети проекту, завдань та планування дій. Найбільш важливою частиною плану є покрокове розроблення проекту, у якому зазначений перелік конкретних дій з указівкою виходів, термінів, відповідальних.

Результатом роботи над проектом є якийсь певний кінцевий продукт, зокрема: газета, листівка, виставка малюнків, твір, фотоальбом, збірка творів, вистава, свято, концерт тощо.

Робота у проекті завершується презентацією його кінцевого продукту. Основні етапи роботи у проекті:

I етап – організаційний (тифлопедагог повідомляє учням з вадами зору тему, мету, кінцевий продукт проекту, завдання, план роботи. Усе це обговорюється на заняттях, учні з вадами вносять свої пропозиції);

II етап – підготовчий (учні з вадами зору збирають матеріал, ознайомлюються з навчальною інформацією, виконують тренувальні вправи);

III етап – проектна робота (учні з вадами зору під керівництвом тифлопедагога проектують макет, опрацьовують зібрану інформацію, корегують її. На цьому етапі учні звертаються до довідників, словників, до тифлопедагога для отримання додаткової інформації);

IV етап – оформлювальний (на цьому етапі учні з вадами зору оформлюють кінцевий продукт: малювання, складання, розфарбовування, оформлення презентацій тощо);

V етап – презентація проекту (учні з вадами зору розповідають про свою участь у проекті, демонструють кінцевий продукт, захищають ідею, зміст, відповідають на запитання);

VI етап – підбиття підсумків. На цьому етапі тифлопедагог (координатор проекту) та учні з вадами зору (учасники проекту) аналізують виконану роботу, виявляють її переваги та недоліки, оцінюють свою участь, складають план на майбутнє.

Найчастіше тифлопедагоги використовують тип проектів за характером провідної діяльності. Основні типи проектів: дослідницькі, інформаційні, творчі, ігрові, практичні.

Наприклад, проект «За що подякувати Букварикові». Характеристика проекту:

за діяльністю: дослідницько-інформаційний;

за кількістю учасників: груповий;

за характером контактів: внутрішній;

за тривалістю виконання:

короткостроковий. Мета та завдання:

- формувати навички роботи з енциклопедією та довідковою літературою;
- формувати в учнів уявлення про розуміння важливості читання як процесу розширення кола знань;
- з'ясування значення читання у житті людини;
- формування уявлення про перші букварі;
- формування вміння застосовувати свої знання;
- тренувати навички роботи в групі; учити шукати відповіді на цікаві запитання, розвивати вміння обмінюватися думками;
- виховувати естетичні смаки.

Особливістю проектної діяльності є притаманний їй характер співробітництва, у якому водночас беруть участь і учні, і педагог.

Впроваджуючи у педагогічну практику технологію проектної діяльності, тифлопедагог має забезпечувати всебічний розвиток особистості з вадами зору, складниками якого є:

- активізація пізнавальних процесів;
- формування інтересу до творчого виконання завдання;
- розвиток і збагачення сенсорного досвіду.

Технологія диференційованого підходу

Багатьом дітям із порушеннями зору властиві нестійка увага, недостатньо розвинена пам'ять, труднощі у виконанні традиційних завдань – у цьому разі необхідна особлива форма надання матеріалу, тобто диференційований підхід до навчання. Реалізація даної технології у процесі корекційно-розвиткової роботи дозволяє тифлопедагогу в результаті всебічного вивчення своїх учнів створити уявлення про кожного з них, про його інтереси та здібності. Вдаючись до зазначеної технології, учнів треба умовно поділити на групи з огляду на зорові порушення та типологічні особливості. Під час формування груп також необхідно врахувати особистісне ставлення учнів із вадами зору до навчальної діяльності, ступінь освоєння ними програмного матеріалу, інтерес до вивчення нового матеріалу.

Створюються тифлопедагогом різномірні програми, дидактичний матеріал, розрізнявані за змістом, обсягом, складністю, методами і прийомами виконання завдань. Крім того, ці розробки слугують для діагностики результатів розвитку.

Інформаційно-комунікативні технології

У межах державних програм на сьогодні велику увагу приділяють інформаційній та комунікаційній культурі молодого покоління.

Усвідомлюючи вимоги, висунуті сьогоденним інформаційним суспільством, тифлопедагоги активно вдаються до сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у корекційно-реабілітаційній роботі.

Метою застосування інформаційних технологій є формування особистості учня з вадами зору як людини нового типу з гнучким нестандартним мисленням, зі стійкою внутрішньою мотивацією, з умінням самореалізації.

Активне впровадження комп'ютерних технологій розширює можливості дітей із вадами зору в отриманні інформації, насамперед створюючи умови для вербалізації навчання. Мультимедійні технології спрямовано на візуальний і слуховий канали отримання інформації, здатні сформувати адекватним засобом наочності порушені зорові функції в корекційно-розвитковій роботі з дітьми з порушеннями зору.

Порівняно з традиційними формами навчання і корекції, комп'ютерні технології мають низку переваг:

- пред'явлення інформації на екрані монітора, ігрова форма навчання;
- стимуляція пізнавальної активності дітей;
- можливість індивідуалізованого навчання;
- самостійне регулювання дитиною темпу і кількості

виконуваних ігрових навчальних завдань;

- набуття учнем із вадами зору впевненості в собі;
- моделювання життєвих ситуацій, які не можна побачити у повсякденному житті;
- можливість самостійного виправлення помилок.

Застосування комп'ютерних презентацій у процесі навчання дітей із вадами зору має такі переваги:

- полісенсорне сприйняття матеріалу;
- демонстрація різних об'єктів за допомогою мультимедійного проектора і проекційного екрана у значно збільшеному вигляді;
- ознайомлення дітей з об'єктами, предметами, явищами, сприйняття яких ускладнено в навколишньому середовищі;
- демонстрація об'єктів, доступних для сприйняття збережених зорових функцій;

- активізація зорових функцій, окомірних можливостей дитини;
- зручність використання матеріалів комп'ютерних презентацій як індивідуального роздаткового матеріалу з огляду на характер зорового навантаження.

Застосування інформаційних комп'ютерних технологій у структурі тифлопедагогічного заняття не має перевищувати 5-7 хвилин – залежно від віку дитини та рекомендацій лікаря-офтальмолога.

Особливий інтерес становлять програми «Світ звуків», «Звукова абетка», оснащені звуковим сигналом. Гра «Чарівний олівець» – розумний помічник для маленьких читачів із вадами зору. Завдяки цьому дивовижному пристрою учні запам'ятовують назву букв, імена казкових персонажів і впевнено почувають себе, виконуючи завдання. Різноманітні сигнали олівця перетворюють виконання завдань на веселу гру. Будь-яке його використання розвиває уяву, мислення, пам'ять, дрібну моторику рук дитини з вадами зору.

Здоров'язберезувальні технології

До проблеми формування здорової особистості дитини зверталася низка науковців зокрема, Л. Виготський, П. Лесгафт, В. Сухомлинський та інші.

Головною особливістю здоров'язберігаючих технологій у педагогіці виступає пріоритет здоров'я, тобто кваліфікована, професійна турбота про здоров'я як обов'язкова умова освітнього процесу [6, с. 16].

В. Сухомлинський зазначав: «Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєдіяльності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у власні сили»[6, с. 17].

Науковці вважають, що здоров'язберігаючими освітніми технологіями в широкому розумінні цього слова необхідно вважати всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів, створюють безпечні умови для перебування, навчання й праці у навчальному закладі (М. Безруких, Н. Смирнов).

Прикладом цікавої і досить ефективної для сучасної корекційно-розвиткової роботи тифлопедагога є педагогічна технологія «Веселкова». В межах «Веселкової» технології пропонуються наступні ефективні методи і прийоми здоров'язбереження учнів з вадами зору:

Навчальні рухові ігри – ігри за темою уроку, які вводять в структуру заняття, вони виконують навчальну, пізнавальну та розвантажувальну функції. Педагогічна технологія пропонує поєднання нетрадиційних із традиційними методами, прийомів навчання та введення в корекційно-реабілітаційний процес методу ігротерапії. Така робота дає змогу зберегти високу продуктивність учнів з вадами зору та їх працездатність. Захоплююча гра знімає надмірне навантаження у процесі розумової роботи: кудись зникає втома, коли діти виконують завдання казкових героїв.

Відновлення енергії – прийоми, що дають змогу швидко ліквідувати втому, освіжити інтерес до заняття (сонячний душ, навчальні пісні, рухливі ігри, досліди).

Арт-терапія – навчання і виховання засобами мистецтва.

Впровадження арт-терапії засвідчує, що використання музики як засобу навчання і виховання в поєднанні з руховою діяльністю дають унікальні результати у засвоєнні матеріалу та підтримці працездатності учнів з вадами зору.

Дітям пропонують музичні паузи на заняттях; коли тифлопедагог помічає що учні втомлені, пасивні, або навпаки – дратовані, збуджені – затихають і починають слухати музику. Тривалість такої оздоровчо-лікувальної паузи

спочатку 3-5 хвилин, а потім її можна продовжити до 10 хвилин.

Завдання тифлопедагога, поряд з іншим, – навчити дитину різним прийомам і методам збереження та зміцнення свого здоров'я.

Тифлопедагог має впроваджувати у систему роботи проведення тематичних фізхвилинок на кожному занятті, динамічні паузи, пальчикову гімнастику із застосуванням масажу, дихальну гімнастику.

Відомо, що дітям із вадами зору притаманний млявий вияв емоцій, тому необхідно включати в заняття елементи психогімнастики. Такі ігри та вправи допомагають зняти психоемоційне напруження, розвивають уміння відчувати настрій, співпереживати, демонструвати різні емоції (радість, здивування тощо).

Застосування в корекційно-розвитковій роботі здоров'язбережувальних технологій підвищує результативність виховно-освітнього процесу, допомагає сформувати у дітей стійку мотивацію до здорового способу життя, забезпечує їх повноцінний розвиток.

Висновки. Тифлопедагог, який уміло й ефективно володіє сучасними освітніми технологіями, має інший, принципово новий стиль мислення та підхід до оцінки проблем, які виникають під час організації його діяльності. Крім того, завдяки застосуванню інноваційних технологій з'являються реальні можливості для якісної індивідуалізації навчання дітей, значно зростає емоційна зацікавленість учнів із вадами зору на заняттях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навч. посіб. / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 303 с.
2. Інноваційні технології навчання: навч. посіб. для студ. вищих техн. навч. закл. / кол. авторів; відпов. ред. С. Ш. Бахтіярова, наук. ред. А. В. Арістова; упорядн. словника С. В. Волобуєва – К.: НТУ, 2016. – 172 с.
3. Кобильченко В.В. Корекція психосоціального розвитку учнів 1–4 класів з вадами зору: наук.-метод. посіб. / В.В. Кобильченко. – К.: Актуальна освіта, 2005. – 150 с.
4. Садова І. Особливості навчання дітей з порушеннями зору в умовах початкової школи / І. Садова // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузів. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. – Дрогобич: Посвіт, 2014. – Вип.10. – Ч. II – С. 265–270.
5. Седнєва В.О. Основи корекційної роботи з учнями, які мають особливості психофізичного розвитку: метод. рек. / В. Седнєва. – Миколаїв: ОІППО, 2011. – 36 с.
6. Підготовка вчителя до використання інноваційних технологій у початковій школі: монографія / О.М. Кoberник, Г.І. Кoberник, Г.П. Волошина [та ін.]. – Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2017. – 190 с.
7. Тулашвілі Ю.Й. Комп'ютерні технології як системотвірний чинник переходу до інклюзивного навчання осіб з порушеннями зору. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти / Ю.Й. Тулашвілі // Зб. наук. пр. Наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту, 2013. – Вип. 7. – С. 35–41.

REFERENCES:

1. Dehtiarenko T.M., Vavina L.S. (2008). Korektsiino-reabilitatsiina robota v spetsialnykh doshkilnykh zakladakh dlia ditei z osoblyvymy potrebamy [Remedial and rehabilitation work for children with special needs in special pre-school institutions]. Sumy: VTD «Universytetska Knyha.
2. Bakhtiarova S.Sh., Aristova A.V., Volobuieva S.V. (2016). Innovatsiini tekhnolohii navchannia [Innovative teaching technologies]. Kyiv: NTU.
3. Kobylchenko V.V. (2005). Korektsiia psykhosotsialnoho rozvytku uchniv 1–4 klasiv z vadamy zoru [Correction of mental and physical development of 1-4 grade pupils with visual impairments]. Kyiv: Aktualna osvita.
4. Sadova I. (2014). Osoblyvosti navchannia ditei z porushenniamy zoru v umovakh pochatkovoi shkoly [Specific features of teaching children with visual impairments in primary school]. Drohobych: Posvit,10. (pp. 265-270).
5. Siednieva V.O. (2011). Osnovy korektsiinoi roboty z uchniamy, yaki maiut osoblyvosti psykhofizychnoho rozvytku [The fundamentals of remedial work with children with mental or physical handicaps]. Mykolaiv: OIPPO.
6. Kobernyk O.M., Kobernyk H.I., Voloshyna H.P. (2017). Pidhotovka vchytelia do vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii u pochatkovii shkoli [Teacher preparation for the use of innovative technologies in primary school]. Uman:

«Sochinskyi M.M.».

7. Tulashvili Yu.Y. (2013). Kompiuterni tekhnolohii yak systemotvirnyi chynnyk perekhodu do inkliuzyvnoho navchannia osib z porushenniamy zoru. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Computer technologies as the systemically important factor for the transition to the inclusive education of visually impaired persons. The updating of content, forms and methods of teaching and education in educational institutions]. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu, 7 (pp. 35-41).

Vira Kupras. Special education technologies in the system of work of the visual impairment specialist

The given article focuses on the specific features of the use of special education technologies in the system of work of the visual impairment specialist.

At the current stage of special education development in Ukraine, experts are searching for effective technologies that can help to strengthen the health of children with visual impairments, to restore their working ability, and to facilitate their successful integration into society.

Children with visual impairments have special needs, both of medical and psychological and special educational character.

The article reveals the peculiarities of the use of innovative educational technologies: technology of projects, differential approach, communicative and information and health-saving technologies.

Key Words: *special education work, children with visual impairments, innovative technologies, visual impairment specialist, technology of projects, differential approach, communicative and information and health-saving technologies.*